

CEES WIEBES ** NOORWEGEN EN DENEMARKEN TUSSEN SDU EN NAVO

De mislukking van de Skandinavische Defensie Unie 1945-1949

In het voorjaar en de zomer van 1981 doken de aloude plannen voor een kernwapenvrije zone voor geheel Skandinavië weer op. De onlangs afgetreden Finse President Kekkonen die in het verleden al herhaalde malen voorstellen had gedaan voor zo'n zone, herhaalde opnieuw zijn plannen. De verschillende Skandinavische hoofdsteden en Moskou reageerden min of meer positief; er kwamen in ieder geval geen volstrekt afwijzende reakties. Wel afwijzend reageerde echter de NAVO en met name het Amerikaanse State Department o.l.v. Alexander Haig gaf een sterk afwijzende reactie tegenover de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken van Noorwegen, Frydenlund. Toch valt te konstaten dat de voorstanders van een speciale plaats van Skandinavië binnen de verhoudingen tussen Oost en West en het daarmee gepaard gaande debat zich aan het uitbreiden is, zowel binnen als buiten de Skandinavische landen.

Toen Noorwegen en Denemarken in het voorjaar van 1949 kozen voor ondertekening van het Noord Atlantisch Verdrag, opteerden beide regeringen voor een gelijke oplossing van hun veiligheidsprobleem dat heel Skandinavië al méér dan één jaar bezig hield. Noorwegen en Denemarken kozen voor ondertekening van het Noord Atlantisch Verdrag, nadat de onderhandelingen met de Zweedse regering over de oprichting van een neutrale Skandinavische Defensie Unie (SDU) waren mislukt. Alhoewel er al eerder pogingen waren geweest om te komen tot samenwerking op defensie-gebied (n.l. in 1938 tussen Zweden en Finland en in 1939/40 tussen Zweden, Finland en Noorwegen), had deze derde poging wel het meest vergaande karakter.¹

Naast een kort overzicht van de gebeurtenissen in 1945-

1948, wil ik in dit artikel trachten duidelijk te maken waarom de onderhandelingen over een Skandinavische Defensie Unie (die april 1948 van start gingen) mislukt zijn. Daarbij zal tevens de rol van het Amerikaanse State Department worden belicht en ik zal trachten een koppeling te leggen naar de gelijktijdig in Washington lopende onderhandelingen over de vorming van een Noord Atlantisch Veiligheidsverdrag dat uiteindelijk zou leiden tot de oprichting van de NAVO. Een Navo waarvan uiteindelijk de Skandinavische landen Denemarken, Noorwegen en IJsland lid werden.

1) 1945 - 1948

Na de bevrijding wilde de Deense regering de neutraliteitspolitiek van vóór de oorlog voortzetten. De toenmalige Minister van Buitenlandse Zaken, Christmas Møller, wees dan ook op 3 en 19 september 1945 zowel Deense deelname aan een mogelijk Skandinavisch Pakt als aan een Westelijk Pakt van de hand. Men richtte zich volledig op de Verenigde Naties (VN) en wilde een politiek volgen van 'bridge building' tussen Oost en West.

"This attitude found expression in the decision to postpone the rebuilding of the Danish armed forces until the Security Council had found a solution to the problem of a UN-army." (Henningsen, 1979, p. 18).

In het kader van deze alliantie-vrije politiek zocht men zelfs naar een mogelijkheid tot militaire samenwerking met de Sovjet Unie. In maart 1947 herhaalde Møller nogmaals de Deense intentie tot een neutraliteitspolitiek:

".....vi ikke vil ind nogen blok, hverken til den ene eller til den anden side." (Dansk Sikkerhedspolitik (DSP), 1968, Vol. I, p. 21-22)

Een regeringswisseling in november 1947 bracht in deze politiek geen verandering. Nieuwe Premier werd Hans Hedtoft en op Buitenlandse Zaken kwam Gustav Rasmussen.

In Noorwegen lag de situatie anders inzake het buitenlandse beleid. Reeds tijdens de Tweede Wereldoorlog was er sprake van een nauwe samenwerking tussen de Britse en Noorse regering, met name op Buitenlands- en Defensie-gebied. In de Londense periode zien we een verschuiving in de Noorse buitenlandse politiek van neutraliteit naar nauwere banden - in welke vorm dan ook - met de Westelijke Grootmachten. Gedurende deze periode kwamen dan ook verschillende Noorse voorstellen (met name van Trygve Lie) voor hechtere Atlantische samenwerking. (Riste, 1981, p. 22-29)². Na afloop van de tweede Wereldoorlog werd deze lijn door de nieuwe Sociaal Demokratische Minister van Buitenlandse Zaken, Halvard Lange, voortgezet.

Over het Zweedse buitenlandse beleid kan ik kort zijn. Sterk verrijkt uit de oorlog gekomen, werd het buitenlandse beleid van gewapende neutraliteit onder het bewind van de Sociaal Demokraten onveranderd voortgezet. De relaties tussen de Amerikaanse en Zweedse regering waren, gezien de Zweedse houding tijdens de oorlog, echter enigszins verkoeld en werden nog slechter na een Zweeds krediet ter waarde van één miljard Skr. aan de Sovjet Unie. Dit krediet werd echter onder druk van het State Department op een dermate wijze gesaboteerd, dat eind 1949 slechts 1/3 van het krediet door de Sovjet Unie was gebruikt.³ Een andere faktor die de verkoeling veroorzaakte, was de scherpe inperking van de Amerikaanse importen door de Zweedse overheid in 1948, ter bescherming van de Zweedse industrie.

Als we de drie respektievelijke posities nogmaals verge-

lijken dan kunnen we stellen dat het Deense buitenlandse beleid dichter bij het Zweedse lag dan bij het Noorse.

Dit Noorse buitenlandse beleid was er vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog op gericht geweest om te komen tot een nauwere binding met de Westerse Grootmachten, met name de Verenigde Staten en Groot Brittannië.

2) Plannen voor een Westerse Unie.

Na het mislukken van de 5e Conferentie van Ministers van Buitenlandse Zaken van alle Geallieerden (de Verenigde Staten, de Sovjet Unie, Groot Brittannië en Frankrijk) eind 1947 in Londen inzake de toekomst van Duitsland, was het duidelijk dat de deling van Europa definitief was.

Ernest Bevin, de Britse Minister van Buitenlandse Zaken, had direkt na deze mislukking er bij zijn Amerikaanse collega, George Marshall, op aangedrongen om te komen tot een Westerse defensie alliantie. Het State Department had Bevin echter te verstaan gegeven dat West Europa voorlopig maar als eerste het initiatief moest nemen. Bevin nam dat initiatief en op 22 januari 1948 kwam hij in een rede in het Britse Lagerhuis met voorstellen voor de vorming van een Westerse Unie, waarin naast Groot Brittannië ook Frankrijk en de Benelux zouden moeten gaan deelnemen.

Bewust had het Foreign Office van Bevin een uitnodiging aan de Skandinavische landen er buiten gelaten; in de eerste plaats verwachtte men oppositie van Frankrijk en de Benelux tegen eventuele Skandinavische toetreding en in de tweede plaats verwachtte men dat de neutralistische houding van Zweden voorlopig nog als een 'deterrent' zou werken t.o.v.

Noorwegen en Denemarken.

Als reactie op de speech van Bevin lieten Hedtoft (30/01) en de Zweedse Minister van Buitenlandse Zaken Östen Undén (04/02), weten dat hun beleid niet zou veranderen maar Lange hield in een rede de vraag open of de Skandinavische landen (maar dan vooral Noorwegen) tot zo'n Westerse Unie zouden moeten toetreden. (Wahlbäck, 1973, p. 18)

De Noorse Sociaal Demokraten juichten toetreding tot zo'n Unie toe wat op de Skandinavische top van Sociaal Democratische partijen op 7-9/02 al tot een botsing leidde met de Zweedse zusterpartij.

De op het Westen georiënteerde koers blijkt ook uit de kontakten van Lange met de Amerikaanse ambassadeur Bay, die op 6 februari van Lange in een onderhoud te horen kreeg dat "..... Norway feels definitely aligned to the West and must increasingly fix those ties." (FRUS 1948, 1974, p.21)

De Noorse Minister van Defensie, Jens Hauge, ging nog een stap verder en vroeg aan de Amerikaanse ambassade welke hulp Noorwegen kon verwachten bij een eventuele oorlog. Bay somde in een telegram aan Marshall de volgende oorzaken op voor deze 'nieuwe' Noorse lijn in de buitenlandse politiek:

- een steeds meer op het Westen georiënteerde koers,
- slechte staat van de Noorse defensie en paraatheid,
- de Verenigde Staten is de enige wapenleverancier van betekenis,
- de politieke positie van Hauge die misschien het gesprek voerde 'to save his job'. (FRUS 1948, 1974, p. 25)

Toen op 23-24 februari er een Skandinavische top gehouden werd met de premiers en ministers van Buitenlandse Zaken van de 4 Skandinavische landen, probeerden op die bijeenkomst de Noren en IJslanders de Deense en Zweedse delegaties te bewerken maar dezen bleven vasthouden aan hun neutraliteitskoers.

3) Maart 1948.

Begin maart circuleerden er in de Skandinavische hoofdsteden geruchten dat een Sovjet 'move' tegen Noorwegen en Denemarken op handen zou zijn. De in februari gepleegde staatsgreep in Tsjechoslowakije en het Sovjet aanbod aan Finland voor een vriendschaps- en bijstandsverdrag lagen voornamelijk ten grondslag aan deze geruchten.⁴

De ongerustheid over het verdrag tussen Finland en de Sovjet Unie werd later enigszins weg genomen toen bleek dat "..... the Finnish-Soviet Agreement signed in Moscow on April 6, 1948, was drafted by the Finns themselves and tailored to their own particular circumstances and requirements." (Krosby, 1979, p. 42)⁵

Al deze geruchten leidden in Oslo en Kopenhagen tot een crisis, maar alvorens deze crisis te behandelen, is het van belang om te bekijken waar deze geruchten hun oorsprong hebben.

Tussen 5 en 8 maart kwamen er een drietal meldingen binnen op het Noorse Ministerie van Buitenlandse Zaken dat een Sovjet aanbod à la Finland aan Noorwegen op handen was. De 1e melding kwam uit Helsinki van de Noorse ambassade aldaar en van Bay die het weer vernomen had van de Amerikaanse ambassade. De 2e melding kwam uit Warschau waar een vooraanstaande Poolse socialist t.o. een Westerse diplomaat had verklaard dat zo'n Sovjet aanbod op komst was. De Noorse ambassadeur aldaar gaf echter als kommentaar:

"Beslutningen om et eventuelt åtak mot Norge vil bli truffet i Moskva, ikke i Warszawa, og det mest sannsynlige er at Stalin ikke innvier andre enn sine naermeste medarbeidere i sine planer." (Skodvin, 1971, p. 95)

De 3e melding kwam tenslotte van de Noorse ambassadeur in

Moskou maar enkele dagen later trok hij zijn eerdere melding weer in.

In Denemarken werd de crisis veroorzaakt door een rapport van ambassadeur Kauffmann uit Washington.

"..... based on information from American sources indicated that a Soviet threat was imminent against Western Europe, including Norway and Denmark." (Henningsen, 1979, p.20)

Dat Denemarken nu aan de 'beurt' was, werd ook nog eens bevestigd in een gesprek dat een Deense diplomaat in Washington had op 15 maart met Rear Admiral Thomas B. Inglis (US Navy, Chief of Naval Intelligence) waarbij Inglis stelde dat Italië 'the next' was en Denemarken werd beschouwd als één van de meest voor de hand liggende slachtoffers van een direkte aanval van de Sovjet Unie.

"I (Inglis) udtalte desuden at han ingen militaere oplysninger havde om at Rusland stod umiddelbart foran en aggression el. lign. mod Danmark eller noget skand' avisk land. Under samtalen videre udvikling understregede I. at han ikke talte som C. of N.I., men som amerikansk borger....." (DSP, Vol. II, 1968, p. 33)

De paniek in Denemarken blijkt o.m.uit het feit dat Rasmussen op 24 maart aan de Amerikaanse ambassadeur Marvel vertelde dat de Deense regering maatregelen had genomen

".....to prepare against possible Soviet invasion." (FRUS 1948, 1974, p. 67)

Tevens vreesde de Deense regering dat de Kommunistische Partij een coup zou plegen. De staat van paraatheid werd verhoogd en militaire verlopen werden ingetrokken.

Hedtoft spoorde in het openbaar de Deense arbeiders aan om de kommunistische leiders overal te isoleren en in alle 3 Skandinavische landen kwamen harde akties op gang m.b.v. vakbonden en de Sociaal Demokratische partijen om leden van

de Kommunistische Partij uit openbare en politieke functies te verwijderen. (The Economist 1948, 1948, p. 801)

Het bleek echter dat deze geruchten op geen enkele waarheid berustten. Zo wijst bijv. niets in de archieven van het Zweedse Ministerie van Buitenlandse Zaken op eventuele verhoogde militaire activiteiten van de kant van de Sovjet Unie. Tevens is er niets terug te vinden van een uitwisseling van informatie en militaire inlichtingen tussen Oslo en Stockholm wat bij angst voor een Sovjet overrompeling toch voor de hand zou liggen. (Wahlbäck, 1973, p.8)

In Noorwegen had Lange echter a.g.v. de geruchten op 8 maart Bay en de Britse ambassadeur Collier bij zich ontboden en gevraagd naar de mogelijkheden van Amerikaanse en Britse militaire hulp bij zo'n Sovjet-aanbod. Dit omdat de Noorse regering zo'n aanbod resoluut van de hand zou wijzen. Hij kreeg geen direkt antwoord van beide ambassadeurs. Op 12 maart vroeg Lange aan Bay opnieuw wat de Amerikaanse steun zou zijn bij een eventueel konflikt en Marvel liet dezelfde dag uit Kopenhagen weten dat Rasmussen eveneens een aanbod van de Sovjet Unie zou afwijzen;

".....he said that it was within the possibilities Denmark would be forced to seek military alliance with United States." (FRUS 1948, 1974, p. 51)

Op 11 maart gebruikte Bevin de 'kritische' situatie in Skandinavië mede als argument om aan Marshall voorstellen te doen om te komen tot een Atlantisch Verdrag. De onderhandelingen over een Atlantisch Veiligheidsverdrag begonnen dan ook vrij spoedig in het diepste geheim op 22 maart 1948 tussen de Verenigde Staten, Groot Brittannië en Canada. Deze geheime 'Pentagon-onderhandelingen' (pas in 1974 officieel openbaar

gemaakt) legden de grondslag voor het latere NAVO-verdrag.

Het is tekenend voor de relatie tussen Bevin en Lange dat de laatste al op 15 maart werd ingelicht over deze plannen (de Franse, Nederlandse en Belgische regeringen werden volledig hierover in het ongewisse gelaten).

In diep vertrouwen vertelde Bevin dat hij een gunstige reactie van het State Department en de Canadese regering had gekregen

".....og at det i naerframtid skulle haldast stabsdrøftingar i Washington for å ta for seg praktiske utformingar." (Skodvin, 1971, p. 103 - 104)

Bevin opperde nog dat in het overleg met het State Department maar eens bekeken moest worden of het wel raadzaam was om de 3 Skandinavische landen uit te nodigen voor de Westerse Unie of een ander pakt. Bevin vroeg ook of Lange bezwaar had tegen een officiële verklaring van Truman dat de Verenigde Staten te hulp zou komen bij een eventuele aanval op Skandinavië.

"Vad Bevin här tänkte sig var tydligen ingenting /mindre än en Truman-doktrin för Skandinavien." (Wahlbäck, 1973, p. 44)

Lange had geen bezwaar maar verwees Bevin ook naar zijn Deense en Zweedse kollega's.

Op 19 april kwam Lange in een rede nog eens terug op de gespannen situatie in maart en stelde dat de Noorse regering weliswaar voorbereid was op een aanbod van de Sovjet Unie maar

"..... det fanns visserligen ingenting.....som tydde på att en sådan hänvändelse skulle komma." (Wahlbäck, 1973, p. 24)

De commotie was dus overtrokken. In dezelfde rede stelde Lange wederom dat een verdrag met de Sovjet Unie absoluut geweigerd zou worden wat Wahlbäck de konklusie deed trekken dat

zo'n harde afwijzing niet gekomen zou zijn als

".....det inte redan beslutat sig för en orientering åt en annan stormakt." (Wahlbäck, 1973, p. 24)

Undén had trouwens hetzelfde aan Bevin meegedeeld maar besloot er géén ruchtbaarheid aan te geven om irritatie aan Sovjet-zijde te vermijden.

Immiddels was op 18 maart 1948 het Verdrag van Brussel tot stand gekomen waarbij Groot Brittannië, Frankrijk en de Benelux elkaar beloven gewapende steun te geven indien men wordt aangevallen. In Washington werden op 1 april de geheime Pentagon-onderhandelingen afgesloten en in het slot-document - het Pentagon-paper - stond vermeld dat Noorwegen, Denemarken, Zweden en IJsland toe moestentreden tot het Verdrag van Brussel. Tevens gaf het document aan dat IJsland en de Atlantische bezittingen van Noorwegen en Denemarken (Spitsbergen, Jan Mayen en Groenland) van dermate groot strategisch belang waren, dat ze in het verdragsgebied van een Atlantisch Pakt opgenomen moesten worden. Dit hield dus bijna automatisch in dat bovengenoemde landen óók in zo'n Atlantisch Verdrag opgenomen moesten worden.

Eind maart had Rasmussen aan Marvel - net als Noorwegen - om wapenhulp gevraagd; een verzoek dat Hedtoft 3 dagen later t.o. Marvel herhaalde.

Op 5 april liet Under-Secretary of State Lovett uit het State Department aan Marvel weten dat het

".....War Department has informally indicated that supplies are not now available to implement the Danish request." (FRUS 1948, 1974, p.75)

Lovett vond verder dat het Deense probleem op 'an overall basis' opgelost moest worden en niet via een 'piecemeal approach'.

Men kan zich afvragen of hier niet voor de 1e keer het weigeren van wapenhulp als pressie-middel wordt gebruikt?

Op 9 april sprak Lange weer met Bay en Lange stelde dat in een noodsituatie 'Norway would go with west alone'.

Tevens stelde Bay dat Lange '.....believes Soviets regard Norway as first prize in Scandinavia...', maar Bay's konklusie was desondanks dat

".....Lange will avoid joining western group pending obvious security advantage." (FRUS 1948, 1974, p. 81)

De algemene verwachting in Washington en Londen was dat Noorwegen en Denemarken eventueel wel 'om' te krijgen zouden zijn maar dat Zweden het grote struikelblok zou vormen . De Amerikaanse ambassadeur in Stockholm, Matthews, bevestigde dat nog eens in een telegram aan Marshall. Matthews stelde in het telegram dat Zweden vast bleef houden aan haar neutraliteitskoers vanwege

".....the firm belief that regardless of this policy the US will ultimately come to Sweden's aid." (FRUS 1948, 1974, p. 97)

Matthews stelde spottend dat de Zweedse regering zelfs dacht met deze politiek de Verenigde Staten een dienst te bewijzen doordat hierdoor de rust in Skandinavië bewaard bleef.

Matthews deed als aanbeveling dat

".....no export license be given for Swedish radar ground warning stations and that the Swedes be told the reason." (FRUS 1948, 1974, p.98)

Opnieuw komt hier het weigeren van wapenhulp aan een Skandinavisch land als pressie-middel opduiken.

Matthews adviseerde ook om de Zweedse ambassadeur in Washington op het State Department te ontbieden om hem 'some blunt and salutary advice' te geven in de vorm van

- 1) De verenigde Staten "...do not like neutrality and we do not regard Sweden as a western ally".
- 2) "...Americans resent Swedish failure..." om een onderscheid te maken tussen het karakter van de twee 'Power-blocs'.
- 3) Zweden loopt een groot risico door haar weigering met het Westen samen te werken en te rekenen op Amerikaanse steun; "...this may prove to be a tragic and costly mistake for Sweden." (FRUS 1948, 1974, p. 98)

Matthews stelde verder nog voor om Noorwegen en Denemarken te helpen, maar Zweden niet; zo'n Amerikaans beleid 'will help shake Swedish neutrality'.

4) De Skandinavische Defensie Unie.

Op 22 april had de Zweedse regering voorgesteld aan de Deense en Noorse regering om onderhandelingen te beginnen om de mogelijkheden te onderzoeken van een defensie-systeem tussen de Skandinavische landen. Op 30 april sprak de Deense ambassadeur in Zweden Svenningsen met Undén en de laatste gaf als één van de redenen voor het voorstel dat

"..... han følte sig lidt angstlig ved Norges orientering mod vest." (DSP, Vol. I, 1968, p.25)

Aan de basis van Undén's voorstel lagen eerdere suggesties gedaan door Lange, want op 23-24 februari had Lange al aan Rasmussen en Undén gevraagd hoe zij stonden t.o.v. een eventuele samenwerking inzake militaire produktie en uitrusting. Op 19 april had Lange nogmaals in een rede zijn belangstelling geuit voor een SDU.

Wat waren de opties van de 3 Skandinavische landen (IJsland had inmiddels laten weten dat gezien haar geïsoleerde Atlantische ligging, de regering aldaar geen belangstelling had voor toetreding tot een SDU⁶).

In de eerste plaats, toetreding tot het Verdrag van Brus-

sel werd niet als een voldoende garantie gezien voor het veiligheidsprobleem en daarnaast toonden Frankrijk en de Benelux weinig enthousiasme om de 3 Skandinavische landen binnen te halen.

De tweede optie was militaire hulp en een unilaterale garantie van de Westelijke Grootmachten. Probleem hierbij was dat de Amerikaanse regering al op 5 april had laten weten dat zo'n garantie uitgesloten was. Er bleven 4 andere opties over: een neutraal SDU, een Westelijk (georiënteerd) SDU, toetreding tot een Atlantisch Pakt of een voortzetting van de geïsoleerde neutraliteit. De voorkeuren kunnen in het volgende schema aangegeven worden:

Denemarken	Noorwegen	Zweden
1. Neutraal SDU	1. Westelijk SDU	1. Neutraal SDU
2. Westelijk SDU	2. Atlantisch Pakt	2. Geïsoleerde neutraliteit
3. Atlantisch Pakt		
.....		
4. Geïsoleerde neutraliteit	3. Neutraal SDU	3. Westelijk SDU
	4. Geïsoleerde neutraliteit.	4. Atlantisch Pakt

(De gestippelde lijn is de scheidslijn tussen wat de regering in kwestie als acceptabele en onacceptabele oplossing voor hun veiligheidsprobleem beschouwen). (Petersen, 1979, p. 196)

Op 3 mei kwam Undén naar Oslo met zijn voorstel en op de Skandinavische top in Stockholm op 9 - 11 mei werd dit overleg voortgezet.

Het Stockholm-Memo

Uit de konferentie in Stockholm vloeit het zgn. 'Stockholm-memo' voort waarin wordt gesteld dat een SDU buiten bei-

de machtsblokken diende te blijven.

De Zweedse en Deense regering stonden achter dit memo, zo ook de Noorse premier Gerhardsen maar nadat Lange en Hauge met ontslag hadden gedreigd, verwierp de Noorse regering tenslotte de inhoud van het memo. (Petersen, 1979, p. 199)

Rasmussen had Undén (tot verbazing van Lange) sterke steun verleend maar Hedtoft had toch getracht te bemiddelen tussen de Noorse en Zweedse standpunten.

Op 11 mei kwam op het State Department de eerste informatie binnen over de Skandinavische top. Matthews berichtte uit Stockholm dat

".....the Swedish price for any Nordic military alliance would be the maintenance of strict neutrality by all three and I said that consequently such an alliance is not to our advantage." (FRUS 1948, 1974, p. 120)

Hij stelde voor de Amerikaanse invloed in Noorwegen en Denemarken te gebruiken om een Skandinavische alliantie op Zweedse voorwaarden tegen te gaan.

"I also wish again to urge that Dep. call in Swedish Chargé and tell him in the frankest terms what we think of Swedish neutrality....." (FRUS 1948, 1974, p. 120)

Op 18 mei lichtte Lange Bay uitvoerig in over de SDU-onderhandelingen. Tevens had Lange staatssecretaris Bryn naar Londen gestuurd om aldaar de mogelijke alternatieven met het Foreign Office te bespreken. De reacties van het State Department en het Foreign Office op een SDU op Zweedse voorwaarden waren uiteraard negatief. De houding van het State Department t.o.v. de Zweedse regering - die men als de grootste boosdoener beschouwde - werd steeds koeler, zoals de Zweedse premier Erlander moest ervaren (Erlander, 1973, p. 378)

Ook het Foreign Office liet zijn teleurstelling blijken en het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Stockholm kreeg de indruk dat de Britse regering via Noorwegen en Denemarken een SDU wilde verhinderen. (Wahlbäck, 1973, p. 37)

Dat bij het Foreign Office de schrik voor een neutraal SDU er goed in zat, blijkt ook uit de boodschap van Bevin aan Marshall op 1 juni waarin hij erop aandringt om zo spoedig mogelijk met de tweede onderhandelingsronde voor een Atlantisch Pakt te beginnen, mede omdat

".....we must also keep in mind the danger that a separate 'neutral' Scandinavian System will develop if the question of mutual support as between Western Europe and the US is left in the doldrums." (FRUS 1948, 1974, p. 138)

Op 16 juni ontmoetten Lange, Rasmussen en Undén elkaar opnieuw in Stockholm en Lange deed het voorstel om een comité van militaire experts in te stellen die de mogelijkheden van een SDU of gedeeltelijke militaire samenwerking moesten gaan onderzoeken. Rasmussen en Undén namen het voorstel in beraad.

Toen Lange op 7 juli Bay inlichtte over de stand van zaken inzake een SDU, verklaarde Lange dat volgens hem de militaire experts vanzelf wel tot de konklusie zouden komen dat een SDU bindingen met de Westelijke Grootmachten moest hebben.

Op 6 juli was echter de 2e onderhandelingsronde voor een Atlantisch Verdrag begonnen; Frankrijk, België en Nederland waren er ditmaal wel bij (waarbij deze 3 landen dus in de veronderstelling verkeerden dat dit de 1e onderhandelingsronde was).

Na verschillende bijeenkomsten in Washington werd het steeds duidelijker dat men IJsland, Noorwegen en Denemarken (maar vooral de Atlantische eilanden en Groenland) in een

toekomstig Atlantisch Verdrag wilde betrekken. Er bestond weinig illusie over een mogelijke Zweedse deelname bij de onderhandelaars maar die

".....worried lest Sweden might succeed in enticing the other Nordic countries into what we considered an inadequate Nordic defense agreement." (Achilles, 1979, p. 16)

Het State Department en het Foreign Office beschouwden de toetreding van Noorwegen en Denemarken als absoluut essentieel voor een goed werkend Atlantisch Pakt.

De druk op de 3 Skandinavische landen werd vergroot en op 27 augustus liet het State Department weten aan Lange dat slechts beperkte hoeveelheden wapens geleverd konden worden en dat leveranties aan Zweden helemaal een lage prioriteit hadden.

Militaire experts

Op 9 september was er opnieuw overleg tussen Lange, Rasmussen en Undén en men besloot om een comité van militaire experts op te richten. Dit comité moest de mogelijkheid van een SDU en in tweede instantie de mogelijkheid van gedeeltelijke militaire samenwerking onderzoeken waarbij als uitgangspunten dienden:

- " at hvert enkelt av de tre land skal ta kampen opp mot et eventuelt angrep på landet og ikke oppgi noen del av sitt område til en angriper uten vepnet strid,
- at de tre land skal inngå en avtale om militaert samarbeid og regionalt forsvar (solidaritet i tilfelle av angrep), således at ethvert militaert angrep mot noen del av Danmark, Norge og Sverige skal møtes solidarisk med vepnet mostand,
- at de tre land, som er enige om å forsøke å holde seg utenfor krig, ikke på forhånd har inngått militære avtaler med andre makter,

at de tre land så effektivt som mulig skal oppfylle de forpliktelse de har påtatt seg i tilslutning til de For-
ente Nasjoners pakt. (DSP, Vol. II, 1968, p. 47)

Men besluttet eveneens dat de militaire experts de kwesties van neutraliteit of banden met het Westen niet mochten aanroeren. Tijdens de besprekingen in Stockholm kwamen de onderhandelingen in 2e ronde over een Atlantisch Verdrag in Washington tot een einde en op tafel lag het zgn. 'Washington-paper'.

Daarin werd gesteld dat een Atlantisch Pakt ook moest voorzien in de veiligheid van de Noord-Atlantische bezittingen van Denemarken (vooral Groenland), Noorwegen en IJsland.

Op dat moment overwoog men in Washington nog om een aparte lidmaatschaps-kategorie voor de Skandinavische landen in te voeren maar dat idee werd op 17 oktober weer verlaten.

De eerste informatie over de konferentie in Stockholm bereikte het State Department via Matthews en Marvel en uit de berichten bleek dat Denemarken naar de Noorse positie begon over te hellen.

In oktober zien we ook dat de Britse ambassadeur in Washington op het matje werd geroepen en van Lovett een flinke schrobbering kreeg. Reden : de Engelse regering had met de Zweedse regering een kontrakt afgesloten voor de levering van vliegtuigen en daarmee werd de door het State Department min of meer ingestelde wapenembargo doorbroken.⁷

Op 22 september liet het State Department Bay in Oslo weten dat de Noorse en Deense ambassadeurs in Washington binnenkort op 'top secret' basis geïnformeerd zouden worden over het verloop van de onderhandelingen over een Atlantisch Pakt. Tevens kon Bay Lange laten weten dat een SDU géén Amerikaanse

militaire steun zou ontvangen want de landen aangesloten bij een Atlantisch Pakt hadden de absolute prioriteit.

Twee dagen later liet men Oslo en Kopenhagen weten dat

".....Undén for en naermere fremtid kunne blive opfordret til at tilslute sig en Atlanterhavspagt." (DSP, Vol. I, 1968, p. 27)

Tijdens de Algemene Vergadering van de VN in Parijs sprak Rasmussen met Bevin en Lange met Marshall hierover. Beiden wilden eerst de besprekingen inzake een SDU afwachten, alvorens uitgenodigd te worden. Het State Department ging hiermee akkoord maar Lovett stelde voor te willen praten met de Noorse en Deense regering en hij adviseerde om de Zweedse regering vooral toch niet in te lichten over het besprokene.

Toch was de Zweedse regering waarschijnlijk op de hoogte want de Zweedse ambassadeur in Londen, Gunnar Hägglöf, schrijft dat hij in zijn gesprekken met het Foreign Office in de herfst van 1948

".....fick(jag)ett klart intryck av att normännen redan var engagerade i samtal med briterna om norsk medverkan i den under uppbyggnad varande Atlantpaktten." (Hägglöf, 1973, p. 202)

Op 14 oktober praatte Marshall in Parijs met Undén en de eerste stelde dat de Verenigde Staten ook liever vanuit een 'selfish security point of view' neutraal zou willen zijn. Undén bleef uiteraard het Zweedse beleid hardnekkig verderdigen. De Zweedse ambassadeur in Washington, Erik Boheman, deed op 26 oktober op het State Department hetzelfde en stelde dat Zweedse deelname aan het Atlantisch Pakt waarschijnlijk zou leiden tot tegenmaatregelen van de Sovjet Unie t. o.v. Finland.⁸

Boheman verklaarde ook dat het woord 'neutraliteit' misleidend was omdat de Zweden zich als één man aan Westerse zijde zou scharen.

Op 18 november kwam Matthews met een rapport over de voortgang van het comité van militaire experts en hij stelde dat het basismeningsverschil tussen Zweden en Noorwegen nog steeds op tafel lag. Volgens hem moest het State Department opnieuw zeer duidelijk maken dat een neutraal SDU géén wapenhulp zou krijgen.

Midden november circuleerde er ook het zgn. 'Hankey-plan' dat afkomstig was van het Foreign Office en voorzag in Noorse en Deense toetreding tot een Atlantisch Pakt en daarnaast de oprichting van een SDU met de 3 Skandinavische staten. Het State Department was voorstander van het plan maar de Noorse regering verwierp het plan omdat men het als té gunstig voor Zweden beschouwde.

Men liet het Hankey-plan varen omdat ook Marvel en Matthews beiden stelden dat het op dit moment beter was om zich te concentreren op een volledig Deens en Noors lidmaatschap.

Op 20 november ontmoette Lange Marshall opnieuw en Lange stelde dat er op de SDU-besprekingen aanzienlijke vooruitgang was geboekt.

Hij vroeg opnieuw of een SDU wapenhulp zou krijgen maar twee dagen later kreeg hij opnieuw nul op het request. Dit standpunt van 'non-aid' werd ook aan de Zweedse regering meegedeeld. (FRUS 1948, 1974, p. 281)

Op 3 december vroeg de Zweedse regering of deze weigering ook van toepassing was op strategische grondstoffen. Dit i.v.m. het feit dat met een SDU de Zweedse defensie industrie bijna alleen de Skandinavische herbewapening moest dragen

waarvoor extra grondstoffen nodig zouden zijn. Het State Department liet Stockholm weten dat ook daarin Zweden géén hoge prioriteit zou hebben. Op 10 december begon in Washington de 3e onderhandelingsronde over een Atlantisch Pakt en deze ronde duurde tot 24 december. Op 18 december kwamen in Uddevalla de Skandinavische premiers bij elkaar en er werd besloten om de SDU besprekingen te versnellen. Dit omdat men wist dat na de herverkiezing van de Amerikaanse president Truman, Noorwegen en Denemarken spoedig uitgenodigd zouden worden om zich bij een Atlantisch Pakt aan te sluiten.

Men besloot ook om het rapport van de militaire experts te bespreken op 5-6 januari 1949 in Karlstad.

Maar in de Skandinavische hoofdsteden groeide de twijfel over het mogelijke succes van een SDU, vooral in Kopenhagen waar de belangrijkste leden van de Deense regering t.o.v. Marvel hun scepticisme tot uitdrukking brachten. (FRUS 1948, 1974, p. 324)

Intussen werden de Noorse en Deense ambassadeur in Washington voortdurend op de hoogte gehouden van het verloop van de onderhandelingen over een Atlantisch Pakt en op 3 januari vroeg het State Department aan Oslo en Kopenhagen of men bereid was een invitatie te ontvangen.

Op dezelfde dag lieten Lange en Hauge nogmaals weten dat ".....ett skandinavisk förbund bara var acceptabelt om det ingick i ett större västligt sammanhang." (Wahlbäck, 1973, p. 47)

De Karlstad-Konferentie

Een duidelijk schot voor de Zweedse boeg want op 5 januari begon de Karlstad-konferentie over het rapport van de mili-

taire experts. Alhoewel de militaire experts de Skandinavische en Westerse alternatieven niet hadden vergeleken, opteerden zij desondanks voor een SDU. In hun rapport stelden zij dat een stroom van militaire voorraden van buitenaf noodzakelijk zou zijn en dat hulp van buitenaf bij een aanval op Skandinavië onontbeerlijk was.

De discussies tussen de premiers en de ministers van Buitenlandse Zaken leverden tenslotte de zgn. 'Karlstad-formule' op. Deze hield o.m. in een SDU

".....der skal indgå som en regional militaeraftale under De forenede Nationers pagt, der medfører en samordning af forsvarsplaner, stridskraefter og militaer produktion i de tre lande, og som bygger på militaer solidaritet vedrørende forsvaret af de tre landes områder med undtagelse af Grønland, Faerøerne, Svalbard og Jan Mayen." (DSP, Vol. II, 1968, p. 50)

Tevens zou men Washington en Londen vragen hoe men tegenover een SDU stond en of men bereid was militaire hulp te verlenen.

De Zweedse regering was ook bereid om een SDU op te richten vóórdat een goede herbewapening van Noorwegen en Denemarken had plaats gevonden. Maar de Zweedse regering liet ook weten niet in een SDU te stappen als Noorwegen en Denemarken lid zouden worden van een Atlantisch Pakt. De Noorse delegatie bleef echter de opening naar het Westen te smal vinden. Ook het Zweedse voorstel om een SDU als 'fait accompli' aan het Westen te presenteren, vond men aan Noorse zijde te riskant. Toch besloot men om gezamenlijk Washington te benaderen met een verzoek om militaire hulp en men sprak af om op 22 januari weer bij elkaar te komen.

Op 12 januari rapporteerde Marvel aan het State Department het verloop van Karlstad en gaf daarbij een tamelijk gunstige

persoonlijke mening over de Karlstad-formule. Dit omdat Zweden dan Denemarken en Noorwegen zou moeten verdedigen wat een militaire verlichting betekende voor de landen van het Atlantisch Pakt.⁹

Verder zou een SDU zowel Groenland als de Färöer niet omvatten en Rasmussen had al een indicatie gegeven dat daar een akkoord over te sluiten zou zijn. Hij vroeg zich af of de Noorse en Deense toetreding tot een Atlantisch Pakt wel opwoog tegen een eventuele Zweedse deelname in een oorlog tegen de Sovjet Unie. (FPUS) 1949, Vol. IV, 1975, p. 22).

Over deze mildere opstelling van Marvel konden uiteraard op het State Department de meningsverschillen niet uitblijven. Bay en Matthews reageerden dan ook enkele dagen later volstrekt afwijzend op de opstelling van Marvel. Volgens Bay was een SDU zelfs ontworpen om een Atlantisch Pakt te torpederen.

Inmiddels had Lange Bay meegedeeld dat het State Department binnenkort een verzoek om militaire hulp zou krijgen, de ontbrekende schakel van Karlstad.

Binnen het State Department was men er van overtuigd dat Noorwegen tot het Atlantisch Pakt zou toetreden en dat werd bevestigd door de Noorse ambassadeur in Washington die stelde dat Oslo de SDU besprekingen wilde beëindigen en wilde praten over toetreding tot het Atlantisch Pakt.

Op 17 januari liet het State Department Stockholm weten dat voor normale wapenaankopen bij fabrieken in de Verenigde Staten exportlicenties waren vereist en dat men Stockholm niet langer kon garanderen dat die licenties in de toekomst nog zouden worden verstrekt.

Op 22 januari begonnen in Kopenhagen de vervolg-besprekingen over een SDU. Uit Washington en Londen hadden de 3 Skandinavische landen te horen gekregen dat van die kant géén steun en hulp voor een SDU te verwachten zou zijn.

De Noorse delegatie kwam met de eis om te onderzoeken of "....de vestlige demokratier er villige til gjennom kontakt mellom landenes militaere myndigheter å drøfte de problemer som oppstår ved samvirke under en eventuell hjelpeaksjon fra de vestlige demokratier til Skandinavia, og hvordan disse problemer best kan løses....." (Skodvin, 1971, p. 277-278)

Het was duidelijk dat voor de Zweedse delegatie deze eis onaanvaardbaar was waardoor de besprekingen in Kopenhagen gedoemd waren te mislukken. Toch besloot men nog om in Oslo op 29-30 januari een laatste bijeenkomst te houden. Rasmussen vertelde Marvel daarbij dat de Skandinavische landen hoopten dat Washington zijn zienswijze zou veranderen en matigen.

Maar zowel Marvel als Bay lieten Washington weten dat het State Department de druk maar moest verhogen om de konferentie in Oslo definitief te doen mislukken.

Maar hun vrees bleek niet gegrond want de posities bleven onveranderd en een korte konferentie in Oslo bezegelde tenslotte het lot van de SDU. Op 7 februari ging Lange naar Washington en vanaf 4 maart nam Noorwegen deel aan het Atlantisch overleg. Rasmussen benaderde Undén nog met het voorstel van een apart Zweeds-Deens Defensie Pakt maar Undén wees dit van de hand.

Op 9 maart ging Rasmussen naar Washington met zijn laatste optie: toetreding tot het Atlantisch Pakt.

Konklusies

De onderhandelingen over een Skandinavische Defensie Unie

waren vanaf het begin gedoemd te mislukken als gevolg van het ernstige meningsverschil tussen de Zweedse en Noorse regering over de toekomstige relatie van de Skandinavische landen met de Westelijke Grootmachten.

De Zweedse regering wilde haar politiek van gewapende neutraliteit voortzetten en deze politiek als basis zien van een SDU zonder banden met het Westen.

De Noorse regering wilde eigenlijk al vanaf 1945 nauwere banden met het Westen en men was bereid dat d.m.v. een SDU te doen, mits deze banden had met het Westen. De Deense regering probeerde te bemiddelen tussen deze twee posities waarbij men trachtte de harde Zweedse voorwaarde voor strikte neutraliteit (als eerste voorwaarde voor een SDU) te verzachten. Aan de andere kant trachtte men de Noorse regering te doen matigen in haar harde opstelling inzake een 'öppning mot väster'.

Behalve deze harde Noorse voorwaarde speelde bij de Noorse Sociaal Demokraten ook nog de angst dat Zweden té dominant zou worden binnen een SDU en Noorwegen gebruikt zou worden als instrument van de Zweedse buitenlandse politiek. Tevens dominant in de zin dat militaire standaardisatie zou geschieden op Zweedse condities en dat de militaire produktie voornamelijk door de Zweedse defensie-industrie (vooral Bofors en SKF) zou worden gedaan.

Wat waren de redenen van het State Department en het Foreign Office om IJsland, Noorwegen en Denemarken in een Atlantisch Pakt te willen hebben?

Gezien de toenmalige reikwijdte van de Amerikaanse Strategische bommenwerpers waren IJsland en de Atlantische bezittingen van Noorwegen en Denemarken absoluut noodzakelijke

tussen-stations op weg naar de Sovjet Unie (het zgn. 'stepping stones' concept). Het State Department liet trouwens Kopenhagen weten dat men de Amerikaanse bases op Groenland toch niet verliet (ofschoon de Deense regering hierom had verzocht) en het State Department had zelfs geprobeerd om Groenland te kopen. (FRUS 1949, 1975, p. 621)

Tevens wilde men verhinderen dat de Sovjet Unie eventueel Noorwegen als uitvalsbasis zou gaan gebruiken bij een oorlog voor aanvallen op het scheepsverkeer in de Noordzee en Atlantische Oceaan en verder meende het State Department dat een aanval op Noorwegen ook Zweden wel in oorlog met de Sovjet Unie zou brengen.

Noorwegen was natuurlijk ook van belang in offensief opzicht:

"Man kan där basera och utgångsgruppera stridskrafter för anfall mot det sovjetiska basområdet i Murmansk och mot Sovjets sjö och flygförbindelser därifrån till Atlanten." (Andrén-Wickbom, 1971, p. 12)

Denemarken was uiteraard van belang in strategisch opzicht voor het afsluiten van de Oostzee.

Vóór een SDU pleitte dat het herbewapeningsprogramma van de Verenigde Staten t.a.v. hun bondgenoten werd verlicht daar Zweden dan voor de herbewapening van Noorwegen en Denemarken moest zorgen. Bovenstaande argumentatie was dan ook mede voor de Franse regering aanleiding om steun te geven aan de plannen voor een SDU; men zag de eigen wapenbestellingen namelijk in gevaar komen.

Inzake het verkapte wapen-embargo dat het State Department had ingesteld tegen Zweden, kan gesteld worden dat de Zweedse regering dit zuiver als een tactisch drukmiddel opvatte.

Een drukmiddel om de SDU-onderhandelingen te doen mis-

lukken en alhoewel Erlander in zijn memoires verklaarde dat een SDU

".....förvägrades att köpa vapen på vanliga kommersiella villkor dvs. utsattes för handelsblockad..." (Erlander, 1973, p. 389),

was het Boheman die in 1952 verklaarde dat

"Det möter ingen som helst svårighet för oss att få militära leveranser. Vi är fullkomligt likställda med A-paktländerna i det avseendet." (Wahlbäck, 1973, p. 64)

Gezien de Amerikaanse strategie was dat ook begrijpelijk; als men verwachtte dat Zweden bij een aanval op Noorwegen in oorlog zou geraken met de Sovjet Unie, was een goed bewapend Zweeds leger daarvoor wel een eerste voorwaarde. Daarnaast had het State Department ook al laten weten dat Italië - wel of géén lid van een Atlantisch Pakt - wapenhulp zou krijgen: uitzonderingen waren dus blijkbaar mogelijk.

Resumerend: een SDU is vanaf het begin gedoemd geweest te mislukken gezien de antagonistische Zweedse en Noorse opstellingen. ¹⁰ De dreiging van 'non-aid' op het hoogtepunt van de Koude Oorlog, valse geruchten over een Sovjet-bedreiging tegen Noorwegen en Denemarken en het enorme militair strategische belang van Groenland, IJsland en de andere Atlantische eilanden gaven uiteindelijk de doorslag voor de toetreding van Noorwegen en Denemarken tot het Atlantisch Pakt.

"Men klarhet blev det i varje fall. Grannländerna gick sina egna vägar. Sveriges 'nordiska problem' fanns naturligtvis kvar i annan form också under de nya förutsättningarna. Men den traditionella osäkerheten försvann." (Wahlbäck, 1973, p. 92)

Noten

- 1) Voor meer gegevens over deze eerdere pogingen en de Zweedse positie tijdens de Tweede Wereldoorlog; zie Carlgren, W.M., Swedish Foreign Policy During the Second World War, London, 1977.
- 2) Voor uitvoerige informatie over de opstelling van de Noorse regering inzake het te voeren buitenlandse beleid tijdens de Tweede Wereldoorlog, zie: Ludlow P., Norway and the Atlantic Community in the Second World War, London, 1971.
Deze studie is in Nederland verkrijgbaar bij het Rijks Instituut voor Oorlogsdokumentatie (RIOD) te Amsterdam.
- 3) Zie hiervoor: Adler-Karlsson, G., Western Economic Warfare, 1947-1967, Stockholm, 1968, p. 244.
Op 20 februari 1979 komt Adler-Karlsson op deze kwestie nog eens terug in het Zweedse dagblad 'Dagens Nyheter'. In het artikel wordt onthuld dat de bezittingen van de familie Wallenberg (met name van de Enskilda Banken) in de Verenigde Staten na afloop van de Tweede Wereldoorlog in beslag zijn genomen. Dit wegens samenwerking met grote Duitse bedrijven tijdens de oorlog. De controle over de bezittingen kan men terugkrijgen indien men meewerkt aan de sabotage van het krediet aan de Sovjet Unie. Gezien de grote macht en invloed van de familie Wallenberg op het Zweedse bedrijfsleven, lukt dit dan ook.
- 4) Het aanbod van de Sovjet Unie van zo'n verdrag was voor het State Department direct aanleiding om haar veto uit te spreken over 'a \$ 40 million credit from the Export-Import Bank', dat men aan Finland wilde verlenen voor de opbouw van de industrie. Zie: The Economist, 1948, 6 maart, p. 381.
- 5) Deze bewering werd volledig onderschreven door de bekende Finse historicus, Professor Jukka Nevakivi, in een gesprek dat ik op 27 april 1981 met hem had. Verder stelde Nevakivi dat Finland nooit (officieel en inofficieel) benaderd is voor deelname aan de SDU in 1948.
- 6) Voor nadere informatie over de toetreding van IJsland tot de NAVO en de moeilijkheden die daarbij destijds een rol hebben gespeeld, zie: Gröndal, B., Iceland from Neutrality to NATO Membership, Oslo, 1971. Tevens raadplege men Sparring, Ake., Island, Europa och NATO, Stockholm, 1972.

Deze laatste publikatie is echter minder uitvoerig dan de bijdrage van Gröndal.

- 7) Lovett geeft de Britse ambassadeur Franks die schrobbering aan de hand van een aide-memoire, opgesteld door John D. Hickerson (Direkteur van de Europese sectie van het State Department). Hickerson schrijft met de hand de volgende tekst op het aide-memoire; "The language of this aide-memoire is restrained, in accordance with diplomatic practice. If you concur, I hope you will 'soup' this up in the oral presentation to Franks. If you will, I will be present and help in this. I feel strongly that their policy doesn't make any real sense. Why the hell should we spent money to rearm the Brussels Pact countries when they are selling jets to neutrals? JDH." (FRUS 1948, 1974, p. 254)
- 8) Dit is trouwens een typische Zweedse stok om een Sovjet-hond te slaan want zowel op het State Department als in Stockholm wordt in het geheel niet verwacht dat Moskou iets tegen Finland zal ondernemen. Het argument komt echter goed van pas in de Zweedse kraam. Het is trouwens toch opvallend dat er voortdurend op gewezen wordt dat een aanval van de Sovjet Unie tot de reële mogelijkheden behoort. Maar eind oktober 1946 had luchtmacht-generaal Norstad president Truman al meegedeeld dat "We consider it unlikely, however, that the Soviets deliberately plan to engage in a major clash of arms within the next five to ten years." Yergin, D., Shattered Peace, Boston, 1977, p. 467.
- 9) Het is dan ook niet zo opvallend dat in een latere fase de druk op Zweden om toe te treden tot een Atlantisch Pakt afneemt. Toetreding van Zweden had weer een verzwaring van de Amerikaanse defensie-inspanning betekent. Een neutraal Zweden met een eigen sterke defensie en defensie-industrie, betekende een verlichting van de Noordflank van de NAVO. Deze redenering doet in de NAVO nog steeds opgang, zie bijv. Canby, S.L., "Swedish Defence", in Survival, May/June 1981, London, p. 116 - 123.
- 10) De lezer die zich meer wil verdiepen in de mislukking van de Skandinavische Defensie Unie en de rol van het Amerikaanse State Department daarbij; zie Lundestad, Geir., America, Scandinavia and the Cold War 1945-1949, Oslo, 1980.

Literatuur

- Achilles, Theodore C., 1979, "US Role in Negotiations that led to Atlantic Alliance" in NATO REVIEW, No 4 en 5, Brussel.
- Adler-Karlsson, G., 1968, Western Economic Warfare 1947 - 1967, Stockholm.
- Andrén, N. & Wickbom, J., 1971, Nordiska Alternativ i Säkerhetspolitiken, Stockholm.
- Canby, S.L., 1981, "Swedish Defense" in Survival, May/June London.
- Carlgren, W.M., 1977, Swedish Foreign Policy During the Second World War, London.
- Economist, the, 1948, Jaargang 1948, London.
- Foreign Relations of the United States (FRUS), 1974, 1948 Volume III, Washington.
- Foreign Relations of the United States (FRUS), 1975, 1949 Volume IV, Washington.
- Erlander, Tage, 1973, 1940 - 1949, Stockholm.
- Gröndal, B., 1971, Iceland from Neutrality to NATO Membership, Oslo.
- Haagerup, N., 1980, A Brief Introduction to Danish Foreign Policy and Defence, Copenhagen.
- Henningsen, S., 1979, "Denmark and the Road to NATO" in NATO REVIEW, No. 6, Brussel.
- Henningsen, S., 1980, "Denmark and the Road to NATO" in NATO REVIEW, No. 1, Brussel.
- Haskel, B., 1976, The Scandinavian Option, Oslo.
- Hägglöff, G., 1973, Fredens Vägar, 1945 - 1950, Stockholm.
- Krosby, P., 1979, "Finland and Détente" in Yearbook of Finnish Foreign Policy 1978, Helsinki.
- Ludlow P., 1971, Norway and the Atlantic Community in the Second World War, London.
- Lundestad, G., 1980, America, Scandinavia and the Cold War 1945-1949, Oslo.

- Petersen, N., 1979, "Danish and Norwegian Alliance Policies 1948-1949: A Comparative Analysis" in Cooperation and Conflict, Vol. XIV, Oslo.
- Riste, O., 1981, "The genesis of North Atlantic defence co-operation: Norway's ATLANTIC POLICY' 1940-1945" in NATO REVIEW, No 2, Brussel.
- Skodvin, M., 1971, Norden eller NATO?, Oslo.
- Sparring, Å., 1972, Island, Europa och NATO, Stockholm.
- Udenrigsministeriet, 1968, Dansk Sikkerhedspolitik 1948-1966, Vol. I: Fremstilling og Vol. II: Bilag, København.
- Udgaard, N.M., 1973, Great Power Politics and Norwegian Foreign Policy, Oslo.
- Wahlbäck, K., 1973, Norden och Blockuppdeleningen 1948 - 1949, Stockholm.
- Yergin, D., 1977, Shattered Peace, Boston.

**

CEES WIEBES IS DOCTORAALSTUDENT AAN DE VAKGROEP INTERNATIONALE BETREKKINGEN EN VOLKENRECHT VAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM. HIJ BEREIDT - SAMEN MET BERT ZEEMAN - EEN DOCTORAALSRIPTIE VOOR OVER DE TOTSTANDKOMING VAN HET NOORD ATLANTISCH VERDRAG. DE AUTEUR DANKT GERARD AALDERS, HARRY PERRIDON EN BERT ZEEMAN VOOR HUN KANTTEKENINGEN BIJ EEN EERDERE VERSIE VAN DIT ARTIKEL.